

Het noordelijke trouwen uit affectie kreeg de wind in de zeilen bij een gunstige arbeidsmarkt. Vooral de vermoedelijk door de pest veroorzaakte Zwarte Dood, veroorzaakte een krappe arbeidsmarkt en dientengevolge een sterke stijging van de reële lonen van mannen maar vooral van vrouwen. Economische zelfstandigheid stelde de jongeren in staat om te sparen voor een eigen huishouden en zich aan de macht van en de zorg voor oudere generaties te onttrekken. Vanaf de zestiende eeuw kenterde het tij. De positie van vrouwen verslechterde door de verminderde vraag naar arbeid en de ‘terugkeer van patriarchale verhoudingen’. De gelijktijdige, sociaal-economische, ideologische en juridische achteruitgang blijft echter onverklaard en ook over de richting van het verband tussen beide grootheden tasten we in het duister.

Daar de auteurs historische vanzelfsprekendheden op een verrassende manier op de schop nemen, neem ik voor lief dat het essay conform de regels van het genre luchtig omgaat met bewijsvoering en onderbouwing. Minder bevalt het me dat de auteurs hun boekje menen te moeten presenteren als nuttige achtergrondkennis voor het maatschappelijke debat over de verschillende posities van vrouwen in westerse en niet-westerse (c.q. islamitische landen). De boodschap van het boek is immers dat het vroege kapitalisme profiteerde van de egalitaire sekseverhoudingen, maar ook dat ongelijke sekseverhoudingen geen belemmering of zelfs een stimulans waren voor latere kapitalistische bloei. Met andere woorden vrouwelijkheid en kapitalisme gaan niet altijd samen. In aanmerking genomen dat het essay bovendien in alle talen zwijgt over het afwijkende Nederlandse arbeidsparticipatiepatroon, is het mij een raadsel waarom feministische columnisten de overspannen pretentie bij te dragen aan het maatschappelijk debat voor zoete koek geslikt hebben (zie bijvoorbeeld Heleen Mees in *NRC* 18 april 2007; Jolande Withuis in *NRC* 12 januari 2007). Mogelijk springen zij al een gat in de lucht bij het eerste spoor van bewijs dat het ook anders kan. Niettemin is de dubbelzinnige boodschap niet alleen dat arbeidsparticipatie tot positieverbetering leidt, maar ook dat die positieverbetering teniet kan worden gedaan. Veranderingen waar vrouwen in deze historische analyse geen greep op hebben. In die zin zijn de overeenkomsten tussen de westerse en de niet-westerse wereld groter dan feministische columnisten en vermoedelijk ook de auteurs lief is.

Liesbeth Bervoets
Universiteit van Amsterdam

Erik Swart, *Krijgsvolk. Militaire professionalisering en het ontstaan van het Staatse leger, 1568-1590* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006) 272 p. ISBN 9789053568767. Tevens verschenen als proefschrift aan de Universiteit van Amsterdam 2006.

Traditioneel schrijft men de militaire successen die de Verenigde Provinciën tijdens de Tachtigjarige Oorlog behaalden, op rekening van het militaire genie van de prinsen Maurits en Frederik Hendrik. Willem van Oranje wordt geëerd als Vader des Vaderlands, maar zijn militaire talent heet beperkt tot bedenkelijk te zijn. De legers die hij in het veld bracht, gelden niet als een toonbeeld van militaire organisatie. Pas met de op klassieke auteurs gebaseerde legerhervormingen van Maurits en Willem Lodewijk wordt het Staatse leger echt geacht zijn mannetje te kunnen staan.

In zijn proefschrift bindt Erik Swart de strijd aan met dit vastgeroeste beeld. Voorerst toont hij aan dat het uitbreken van de Opstand helemaal niet voor een breuk zorgde als het op oorlogsvoeren aankwam. De leiders van de opstandelingen hadden dezelfde leerschool doorlopen als hun tegenstanders in het Habsburgse kamp. Meer dan eens hadden ze voordien schouder aan schouder gevochten. Hun aanpak was dan ook in wezen dezelfde. Beide kampen hadden vooral af te rekenen met de gebrekkige discipline van de gewone soldaten. Algemeen werd aangenomen dat het krijgsvolk steeds onhandelbaarder werd. Het valt moeilijk uit te maken in welke mate het hier om perceptie ging en in welke mate de aantoonbare verpaupering van de gewone soldaat meer en meer zijn tol eiste. In elk geval was het Oranje duidelijk dat een leger dat zich om de haverklap aan wandaden tegenover de burgerbevolking bezondigde, nooit het soort brede steun zou kunnen krijgen dat nodig was om de Opstand te winnen. Vandaar dat hij grote zorg besteedde aan het disciplineren en professionaliseren van het Staatse leger. Zijn bijdrage tot het succes van de Staatsen lag daarom niet zozeer bij het tactische commando, maar bij de strategische organisatie van het leger.

Concreet moest een nauwgezette monsterring de sterk verspreide fraude uitroeien. In de militaire rechtspraak kwamen er beroepsjuristen in de plaats van de traditionele vormen van onderlinge berechting. De prins was ook geheel bij de tijd in zijn streven om de vuurkracht van zijn troepen systematisch te verhogen. Het meest heikele punt bleef de last die het leger op de burgerbevolking legde. Ook hier was het duidelijk dat Oranje alles in het werk stelde om de (stedelijke) bevolking zoveel mogelijk te ontzien. Vandaar dat inkwartieringen, ziekenzorg en contributies in toenemende mate ambtelijk werden afgehandeld. Het blijft echter wel de vraag of men evenveel zorg nam om het platteland te ontzien. Oranjes hervormingen bouwden in belangrijke mate voort op Habsburgs-Bourgondische praktijken en waren eveneens schatplichtig aan de ervaringen die Hugenootse strijdkrachten opdeden tijdens de Franse Godsdienstoorlogen.

Een en ander wordt stelselmatig gekaderd in de grote vragen van de *new military history*. Niet het krijgsverloop of de interne geschiedenis van de krijgsmacht is van belang, wel de manier waarop een leger met de bredere maatschappij interageert. Daarmee mengt de auteur zich ook in het debat over de zogenaamde militaire revolutie. In navolging van Jeremy Black gaat Swart ervan uit dat men het revolutionaire aspect van de oorlogsvoering in de zestiende eeuw beter niet overschat. En met Black kent hij aan geleidelijke culturele processen een groter gewicht toe dan aan een of andere technologische innovatie. Kortom, dit proefschrift verrijkt de historiografie over het onderwerp in belangrijke mate. Dankzij Parker weten we hoe de Spaanse Monarchie de opstandige Nederlanden te lijf ging. Nu begrijpen we beter waarom het ze niet gelukt is om de Opstand in de kiem te smoren.

Luc Duerloo
Universiteit Antwerpen

Leo Lucassen, David Feldman en Jochen Oltmer (eds.), *Paths of integration: Migrants in Western Europe (1880-2004)* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006) 343 pp. ISBN 9789053568835

De vraag of de integratieperspectieven van de voornamelijk Latijns-Amerikaanse, Aziatische en Afrikaanse nieuwkomers uit de laatste decennia al dan niet overeenkomen met die van de Zuid- en Oost-Europese migratiegolf uit de periode 1880-1914, zorgt